

SVEDJEBRUKET I SMÅLAND

ESSÄFRÅGA I ÄMNET SKOGSHISTORIA

AV

CHRISTIAN DROTT OCH FREDRIK KLANG

Inledning

Utmarkernas betydelse för bondens försörjning har varit stor, förutom att erbjuda allehanda skogsprodukter svarar den även för en viktig del av livsmedelsproduktionen i skogsbygderna under långa tider. Den kanske viktigaste verksamheten i skogen var svedjebruket. Svedjelanden gav råg, rovor, mulbete och under senare tid även potatis. Skog och buskar brändes, och ur det då aktiverade markskiktet tog man ut ett par skördar råg och rovor. Sedan utnyttjades svedjan som betesmark i några år. Oftast fick svedjan sedan växa igen. Efter 20-30 år brändes den halv vuxna skogen och proceduren upprepades.

Svedjebrukets uppkomst

Metoden att bränna mark och skog för att förbättra foderproduktionen eller skapa odlingsmark är säkerligen en gammal metod och kom förmodligen redan med tidiga invandrare till Sverige, denna period är givetvis svår att studera. Under perioden från Kristi födelse och något tusental år framåt i tiden har man inga belägg för svedjebruket och man tvistar om ifall svedjningen är en fornhistorisk metod eller om den uppstått under medeltiden. Svedjebruket omtalas i Varend år 1336 och även andra belägg finns från det medeltida Småland (Larsson, L-J, 1989). De första skriftliga beläggen fås med landskapslagarna och lagarna syftar främst till att stävja de skogseldar som metoden ibland gav upphov till. Vissa ägorättsliga förhållanden regleras också tex i Östgötalagens byggningsbalk (1280-talet); "Nu ligger i den mark, som de vill taga in, någons svedjeland, som han vill röja för att så rovor eller råg... - Då må de skifta, men den som fällt skog må dock först få lön för sitt arbete, det är råg och rovor och en skörd därtill". Det här kortfattat beskrivna tillvägagångssättet kunde lika gärna vara beskrivet på 1700-talet eller berättat av någon Småländsk bonde med minne från de sista svedjorna i början på 1900-talet. Även om metoden är sig lik genom tiderna sker vissa innovationer, tex införandet av finnråg och potatis.

Statsmakternas syn på svedjandet

Så länge landet var skogrikt såg centralmakten positivt på svedjandet då det ledde till en ökad uppodling och därmed ökat skatteunderlag för staten. Svårigheten att beskatta svedjeskördarna kan dock ha varit en av orsakerna till metodens popularitet och tvister om svedjetiondet pågår länge. Efter Dackefejden påpekade Gustav Vasa för allmogen i Västra härad i Småland: Hade man huggit så många svedjeland som man huggit bråtar mot Gustavs trupper, då hade man "icke haft så stor nöd för kakorna". Vasa var en gynnare av svedjebruket och på kungsgårdarna runt om i Sverige bedrevs ett intensivt svedjande. Forskningen har framhävt att kyrkan spelade en roll då det gällde att sprida rågodlingen och det kan i detta sammanhang påpekas att Smålands förste kände svedjebrukare, Gjurd Tordsson, år 1336 fick rätt att göra en svedja just på Nydala klostrets skog. I takt med att bergsbruket ökade i betydelse kom en konflikt om skogsresursen att uppstå och man trodde att det till följd av svedjebruk skulle drabbas av virkesbrist. Detta ledde i och med järnhanteringens betydelse för samhällsekonomin till en attitydförändring och i vår första skogsförordning från 1647 stadgas förbud för allt svedjande på krono- och allmanningsskog som inte har permanent uppodling som mål. På frälsehemman får dock visst svedjande förekomma om man inte skadar bla bärande träd. Förbudet fick dock en mycket liten betydelse under de följande tvåhundra åren och visar på statsmaktens svårigheter att lagstifta mot något som anses som gammal hävd och som dessutom utgör levebröd för befolkningen. Till och med inom den så kallade kolmilen runt bergsbruken tillåts efter konflikter och kolstrejker bönderna att svedja.

Under 1700-talet kommer åsikter om markens långsiktiga produktionsförmåga in i debatten då man ansåg att man helt brände bort matjorden. Fortfarande framförs dock åsikterna mest av besuttna och teoretiskt kunniga personer som inte behöver oroa sig för brödfödan. De som däremot hade en viss förståelse för böndernas villkor intog en mer nyanserad och positiv inställning till svedjebruket tex Linné som av sin finansiär tvingas stryka ett positivt hållet stycke om svedjning i första upplagan av Skånska resan (1751). Bondeståndet hade under långa tider arbetat i riksdagen för att tillåta svedjning på sin mark och man är mycket missnöjd med de synnerligen byråkratiska bestämmelser som finns tex i 1734 års förordning. 1700-talets lagskärpningar luckras runt sekelskiftet upp och i 1793 och 1805-års skogsförordning upphävs lagen för Kronobergs län och ett par områden till där man kan förmoda att svedjebruket hade störst ekonomisk betydelse. Undantaget är dock svedjande "å sandmo samt bergaktig och stenbunden mark". Under 1700-talets senare del och 1800-talets första decennier nådde sannolikt svedjandet i Kronobergs län sin kulmen (Larsson, L-J 1989).

Under början av 1800-talet svedjades det som aldrig förr, mycket beroende på en växande befolkning. Många röster höjs mot svedjandets skadliga effekter och det framväxande skogsbruket ser det som ett stort hot. Trots detta och kanske beroende på den fattiga befolkningens beroende av svedjningen kommer lagarna att ytterligare befria svedjandet, men hushållningssällskapet i Kronobergs län ansåg att vidsträckt svedjande inte var lämpligt, då man i Kronobergs län svedjade mycket och på otjänlig mark. Man ville istället gynna mulbete. I mitten på seklet avtar dock svedjandet snabbt beroende på flera samverkande faktorer. Järnplögen kommer och man lär sig använda mineralgödsel. Detta i samband med emigrationen lättade mot 1880-talet försörjningsläget. Tidigare hade dock ett uppsving för skogsbruket skett då världsmarknaden börjar efterfråga plank och bräder. När sågverk då kan etableras får plötsligt skogen ett rotvärde. Tydligt åskådliggörs detta med ett exempel från nordöstra Småland där det tidigare svedjats som mest (1621). Här gick fällebrännandet snabbt tillbaka medan det höll sig kvar i sydöst. Om man tittar på sågverksstatistiken visar det sig att antalet sågverk i nordöstra Västmanland ökar drastiskt 1830-1860, Oskarshamn blir en viktig mottagningshamn för länets skogsprodukter. Detta förklarar att svedjorna försvann i nordöst. Det som lagar och propaganda verkat för i hundratals år fick nu hjälp av 1850-talets högkonjunktur och omstruktureringen av landsbygden. En alternativ användning av skogstillgångarna fanns nu och industrialiseringen gav försörjningsmöjligheter till den fattiga befolkningen. Samtidigt med detta kunde man då som nämnts öka spannmålsproduktionen på jordbruksmarken. Svedjebruket lever dock kvar ända in i vårt århundrade och så sent som 1937 tänds en bråna av Oskar Karlsson i Runnemåla, Långasjö socken. Frånvaron av järnvägar samt ortens brännvinsbränneri som ville ha potatisen samverkade med en kyrkligt präglad konservatism till att Långasjö blev svedjebrukets sista utpost i Sverige.

Svedjandets geografiska omfattning

Man har givetvis överallt i landet använt elden i samband med odling, det finns inte en bygd där svedjning är okänd. Weimarck (1945), som studerat svedjningen främst i norra Skåne säger att svedjningen främst kom till användning i ensådesbygder, dvs där åkern brukas utan träda. Här blir åkerskördarna låga. Dessa områden sammanfaller dock nästan helt med moränbygdena och orsaken kan lika gärna vara tillgången på lämplig mark som odlingssystemet på åkern (Kardell, 1978). Områden i Småland som tidig svedjades intensivt är nordöstra och östra Västmanland, dessa socknar på gränsen mot Jönköpings och Kalmar län utgjorde en del av "svedjesmåland" som får antas fortsätta in i de nämnda länen. "Svedjesmåland" skiljer sig från de västra och södra delarna av Västmanland som i ett tidigt skede knappast svedjades alls. Man kan vid studier av utsädeslängder tala om en tydlig västgräns (Larsson, L-J 1989).

Denna gräns har man bl.a försökt förklara med olikheter i topografin då man främst svedjade höjdryggar, kullar och sluttningar för att slippa höstväta och vårfrost, tex i det sk "höjdvärend" mot Jönköpings län. "Slättvärend" som omfattar socknarna mot den dåvarande danska gränsen, är en jämn vidsträckt yta, det Småländska peneplanet. Till detta kom, särskilt i Sunnerbo, stora våtmarker och hög nederbörd. En annan förklaring skulle kunna vara det faktum att betydligt större arealer av åkerjord stod till förfogande i de södra gränsbygderna, svedjandet behövdes helt enkelt inte. Längre fram spred sig dock svedjebruket västerut mot Halland och var vanligt här under 1800-talet.

Weimarcks (1945) undersökningar i Norra Skåne har visat att svedjelanden såväl 1696 som 1831 upptog en yta som var 4 ggr större än den permanenta åkern. Detta motsvarar år 1831 18 % av skogsmarken och om man beräknar att en svedja varar i 6 år skulle man här ha svedjat ca. 3 % av skogsmarken årligen. Weimarck anser att alla därtill tjänliga marker varit svedjade. Kardell har visat att fällorna på en år 1707 karterad fastighet i södra Östergötland omfattade 2,4 % av skogsmarken. Härav kan man sluta sig till att svedjebruket haft en mycket stor inverkan på den naturliga vegetationen.

Svedjebrukets avkastning

Skörden på svedjad mark var god. Det goda odlingsresultatet möjliggöres främst av röjningsgödslingen, askgödslingen tillsammans med ett multnande rotsystem och ett aktiverat humuslager. Grödan kunde också växa utan konkurrens och sjukdomar var ovanliga. Kardell (1978) tar ett exempel från södra Östergötland där skörden av råg på åkern gav 5:e kornet men på svedjan 20:e kornet! Andra rapporter om skördar på 20:e kornet och uppåt är inte ovanliga men dessa är då från 1700-talet när man hade tillgång på sk. finnråg. Den råg som såddes på svedjorna i Värend på 1500- och 1600-talet var inte finnråg och buskade sig troligen inte särskilt starkt varvid den fick sås tätare. Larsson, L-J (1989) har räknat med tionde kornet från 1600-talets småländska svedjor. Utsädeslängder från Kronobergs kungsgård visar år 1555 på en avkastning omkring 3-4 1/2 kornet, alltså inte långt över en åkers avkastning. Till saken hör dock att det var svårt att få råg från de magra enträdesåkrarna, och fällorna gav ju just råg som var det eftersökta sädeslaget. Det arbetskrävande svedjebruket gav också en viss säkerhet då åkersäd och svedjesäd sällan slog fel samtidigt. Betydelsen som nödåtgärd visar sig genom att svedjningen ökar under nödår och när åkermarken tröt eller man behövde expandera gavs möjlighet att få mat direkt från utmarkerna.

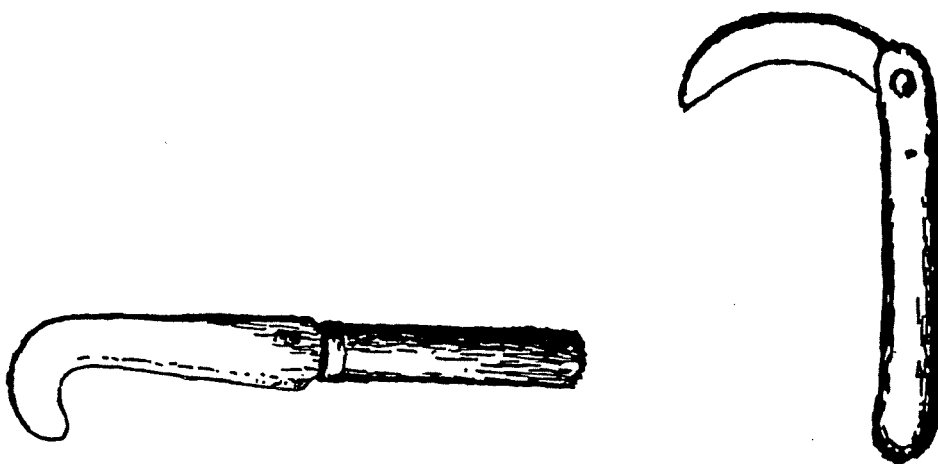
Andra metoder som utnyttjades då det var ont om svedjemark var tex så kallad drabränna eller kyttning som det också kallas, denna användes om det inte fanns träd på brännan eller om man ville ta en andra skörd. Den tillgick så att glödande och brinnande stockar drogs över marken varvid den sparsamma växtligheten och delar av humuslagret brändes till aska. Skörden efter kyttningen blev ringa jämfört med den normala. Denna typ av svedjebruk ansågs mycket destruktiv och Weimarck (1945) skriver att även återväxten av skog blev svag. I normala fall blev återväxten av skog god på svedjemark och Linné skriver i sin Skånska resa (1751): "När skogen begynte växa up, var han merendels tät som en Hamp-åker". Hårdhänta metoder som kyttningen bekämpades av myndigheterna och säkert ledde även det traditionella svedjandet till ett hårt utnyttjande av markens resurser. En talande jämförelse mellan marken långsiktiga produktionsförmåga och produktionen av mat för dagen ges av en länsman som förebrått en bonde för dennes svedjning, svaret blir då "Hvad skulle då våra torpare lefva af, om vi ej hade fällorna?"

Svedjandets teknik

Man undvek alltid sura och sankar partier för där växte inte råg, av samma orsak användes ej heller torra sandmoar. Platsen skulle i stället vara höglänt och gärna belägen i en sydsluttning, där snön smälte fort på våren och marken snabbt blev torr. I nordsluttningarna blev rågen ofta offer för snömögel. Normalt undvek man även alltför stenig och blockrik terräng. Speciellt i södra Sverige använde man sig av betesmarken som svedjemark. Helst svedjades granmarker, då lövskogarna var för värdefulla som foder för kreaturen. I de fall där svedjor togs upp i lövskogar fällde man träden året innan för att ta vara på lövet. I regel valdes risig och kort, halvdålig granskog, sk gassaskog till sved. Om man ej var i behov av milved eller grövre virke nöjde man sig oftast med en sk buskafälla, där man blott röjde av ett område med enbuskar, pors och odon. På dessa platser brukade jorden vara fet. På dessa marker var det oftast endast enen som brann riktigt bra varför dessa breddes ut på marken innan man tände på. Det har visat sig att man var mån om att marken skulle beskogas efter det man brukat svedjemarken färdigt. Man undvek således svårörygrade marker. Det finns uppgifter om att kluriga smålänningar var noga med ha ett granhult väster om svedjan, så att granfrö skulle blåsa in med de allt jämt förhärskande sydvästvindarna. Ofta sparades dessutom fröträd, och i skravelmark var det nog en allmän regel att spara stående träd.

Tidpunkt för avverkning

Röjning av buskar och fällning av träd kunde ske vid olika tidpunkt beroende på den gröda man skulle så. Vanligast tycks ha varit att man fällde svedjan i april-maj och att den fick ligga och torka över sommaren. På vissa håll utfördes detta arbete när vårsysslorna var slut dvs i juni månad. Det förutsatte då att man brände i augusti. När man tänt på hösten såddes alltid råg, och detta gjordes omedelbart sedan svedjan svalnat och innan regn spolat bort den närande askan. När man i början av 1800-talet började odla potatis krävde detta att man brände och planterade på våren. Då skedde huggningen av fällan främst under hösten eller vintern för att sedan bränna den under våren, men ibland skedde fällningen betydligt tidigare. Vid fällning av lövtäkt skedde detta alltid under föregående sommar för att tillvarata lövet som djurfoder. Den bästa tiden var mellan slåttern och skörden då lövet var fullt utslaget och vattenhalten som lägst, och således lättast att torka. Om lövet användes som foder till fåren kunde man fälla rättså snart efter lövsprickningen då dessa nyspruckna löv verkade vara mest omtyckta. Lövet högs av männen med en röjkniv och av kvinnor och barn med en betydligt mindre kloliknande kniv (Risbit). Lövtäkten var något som engagerade hela familjen.

Till vänster en röjyxa och till höger den betydligt mindre och lättare risbiten.

Avverkningsteknik

Bestod skogen av stora träd gick man först och högg skårar i barken på de större träden. Sedan röjde man ner de små träden och buskarna. Halvstora träd och undertryckta rakor höggs därefter till krakämnen som skalades till krakstör att hänga säden på vid torkning. För att hela svedjan skulle täckas med ris skedde avverkningen med fällning av samtliga träd i en riktning, så att området blev väl täckt med ris och avfall. Där det var ont om ris drog man grenar från angränsande områden och det hände även att man högg ner buskar i angränsande skog för att bättra på svedjan. Ensamma stora tallar sparades ofta, men skalades ofta bitvis för att det skulle bildas tjärved, som kunde användas till tjärbränning.

Förmodligen var svedjandet oftast individuellt. Vid de viktigast tidpunkterna som bränning, sådd och skörd skedde dock arbetet med uppbåd av folk från granngårdar. Ofta avslutades dessa respektive moment med något enklare gille eller festlighet. I den mån inte skogsmarken var skiftad var det inte ovanligt att flera gårdar utförde arbetet gemensamt med lika arbetsinsatser. Dock var det vanligt att man efter lottning av område på den brända svedjan sådde och skördade var sitt stycke.

Svedjans storlek

Arbetet på svedjan var drygt och därför blev det enskilda objektet som regel litet. En normal årssvedja har förmodligen varit mellan ett halvt till ett tunnland. De allra minsta svedjorna, under 1000 m², anlades ofta av obesuttna personer. Storleken sammanhängde med tillgången på lämplig mark. Svedjandet tycks ha ingått i ett cirkulationssystem, vilket även det påverkade storleken. Runt sekelskiftet hade skogen fått ett värde varför man inte avverkade riktigt ung skog. Skogen skulle vid denna tid helst uppnått åtminstone 50 års ålder. Detta gjorde att svedjorna blev relativt små, då markägarna inte ägde så stor skog vardera.

Bränningen

Bränningstidpunkten var även den starkt kopplad till den gröda man skulle odla. Sådden tycktes dock uteslutande ske så snart svedjan svalnat. Detta gjordes för att askan efter första regnet förvandlas till en hård skorpa, eller rinner bort vid ett eventuellt skyfall och tar de viktiga näringsämnena med sig. Vid torr väderlek och hård vind hände det även att askan blåste bort. Vanligast bränningstidpunkten var förmodligen någon gång under maj om man skulle sätta potatis. Från vissa områden berättas det att man skulle tända senast den 1 maj, då risken efter detta datum var stor att elden skulle sprida sig. Efter potatisens introduktion i Sverige tycks detta varit den vanligaste seden i de småländska skogsbygderna. Om man skulle så råg som första gröda skedde bränningen främst i slutet av augusti. Rågen kunde sedan sås fram till jul. Vid avverkningen hade man genom riktad fällning fått en brandgata på 3-5 meters bredd kring sveden. Allt organiskt material krattades in mot sveden, och det hände även att man lade upp en jordsträng runt svedjan, vilket även var vanligt runt de första hyggesbränningarna.

Innan svedjan tändes fördes det hinkar och ruskor av en, gran, eller björk till svedjan. Även vattenhål grävdes i vissa fall. Tändningen skedde alltid i klart och vindstilla väder och utfördes av husbonden själv eller av en van *brånagubbe* som med ett brinnande tjärbloss av stickor och fet tallved tände i svedjans ytterkanter. Var dagen lugn, tände man i medvind, men oftast tände man först på läsidan för att dit väntades ju elden röra sig. När denna yta var avsvedd tände man runt om och fick på så sätt en snabb avbränning. För att inte elden skulle sprida sig lät ofta någon av de äldre människorna någon, som fötts med segerhuva gå runt området; en sådan skulle enligt gammal tro begränsa eldens spridning.

Det var noga att all mark blev avbränd, och uppstod mistor (dåligt brända områden) drog man ris till dessa platser så att det blev aska på hela arealen.

Hägnaden

Efter bränningen såddes den utvalda grödan, men därefter var det viktigt att inhägnaden blev färdig. Boskapen gick på skogen och skulle annars gå hårt åt de skira grödorna som snart stack upp ur askan. Gärdsgården byggdes väldigt primitiv, då svedjan utnyttjades under några få år. Där man inte tog tillvara virket före bränningen blev det mycket obrända stammar som kunde kolas, köras hem, eller användas till hägnaden. Fanns det inte tillgång till stängselvirke höggs detta på annat håll.

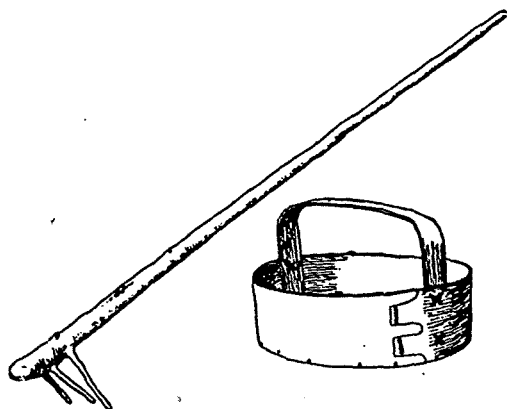
Odlade grödor

Höstråg var säkert den vanligast odlade grödan på svedjelanden om man betraktar hela den historiska tiden, och då framförallt innan potatisens införande. Även rovorerna som nämns redan i landskapslagarna har en lång tradition på brånorna; som svedjorna kallades i småland. Dessa tycks nästan helt ha ersatts av potatisen under 1800-talets början. Enstaka uppgifter finns om korn, havre, bovete, kålrötter, senap, timotej, klöver och luddtåtel. Omfattningen av dessa torde dock varit väldigt liten. Växtföljderna har varierat otroligt mycket, och nästan alla tänkbara kombinationer tycks ha provats. Vanligast i småland sedan potatisen kommit, var att man omedelbart efter vårbränningen satte potatis. Vid upptagningen av potatisen på hösten sådde man råg, vilken ibland innehöll blandning av timotej eller annat gräsfrö. Detta kunde även ske i samband med rågskörden ett år efter.

Sättningen av potatisen gick oftast till på det sätt att man la potatisen på askan för att därefter hacka upp en blandning av aska, humus och mineraljord över knölen. På detta sätt fick man en kupa, vilket gjorde vidare kupning och ogräsbekämpning onödig. Vid skörden kunde man lätt frilägga potatisen genom att dra i blasten. Potatisarna frilades då enkelt utan att hacka hade behövt användas. Det sades att svedjepotatisen hade dåliga lagringsegenskaper och därför såldes större kvantiteter till brännvinsbrännerier och stärkelsefabriker. Det största problemet med potatisodlingen var hemtransporten. Man har burit på ryggen, klövjat med häst eller kört efter häst och vagn. Vid extremt långa avstånd eller besvärligheter med transporten har det hänt att man grävt upp ett meterdjupt hål, stadgade det med stenar samt övertäckte det med granris, mossor och ett lock av bräddor där man förvarade potatisen till vintern. Nu kunde man på betydligt lättare vinterföre hämta den med häst och släde.

Utsädet till rågsvedjorna hämtades om möjligt från Finnland. *Midsommarråg*, *Finnråg* och *Vasaråg* var beteckningarna på detta utsäde. Så gott som all råg som odlades hämtades från svedjor, då kvaliteten ansågs vara mycket hög. Det sägs även att om man jämsides odlade åkerråg odlade man dock utsädet på svedjelandet, vilket ansågs friskare. Sådden skedde alltid för hand och som regel dagen efter bränningen eller vid odling av potatis, vid skörden av denna. En variant var att så innan potatisskörden för att vid skörden av denna direkt få rågkornen nedmyllade. Sådden gjordes väldigt gles då rågen var starkt tuvbildande. Någon markbearbetning skedde sällan, men viss myllning av rågen skedde med en *skfällekratta*, *svedjekratta* eller en *rågharka* som är olika namn på samma redskap, vilket bestod av en ungran med några få kvarsittande decimeterlånga grenar vid rotändan. Några olika former finns dock beskrivna och det har även hänt att materialet varit björk. När järnkrattor kommit har dessa uteslutande använts. Efter det att brädden kommit upp försökte man beta ned svedjelandet under någon vecka på hösten, främst för att minska den gröna massan. Detta var en säkerhetsåtgärd för att minska risken för snömögel. Här användes får eller hästar. Getter

och kor var bannlysta vid denna sortens betning. Skörden av råg skedde i allmänhet med skära, vilket i oftast var ett kvinnogöra. När man fått ihop en liten hög bands denna till en kärke. Vid avslutat arbete hässjades rågkärvarna på svedjan eller sattes i stack eller necker. Låg svedjan nära gården stackades rågkärvarna på logen. På avsides belägna svedjor ordnade man tillfällig lagring på hässjan eller i en enkel lada för att sedan köra hem skörden på vinterföre.

Rågharka och sädeskarve

Innan potatisens genombrott odlades främst rovor, vilka ansågs vara en delikatess. Dessa *brännrovor* eller *kasarovor* ansågs vara en delikatess och äts ofta som råa grönsaker. Under svedjandets sista epoker användes de dock främst som kreatursfoder. Vid sådden av rovorerna levde en tradition som även Linné beskrivit i sin skånska resa (1751). Bonden skulle nämligen vid sådden stoppa några rovfrön i munnen och spotta ut dem på lämpliga platser. De salivfuktade rovfröna skulle nämligen gro bättre. Arbetsgången vid skörd och lagring var annars identisk med potatisens.

Efter odlingen

Svedjan utlades i de flesta fall som betesmark efter det att man tagit andra årets skörd. I nödtider kunde en sved brännas om. Man samlade då ihop brända toppar, stammar och ev uppbrutna stubbar. Kunde man även hitta brännbart material i omgivningen togs även detta till svedjelandet. Dessa upprepade bränningar med kort mellanrum ansågs mycket skadliga för marken och förväntades medföra långsiktigt negativa effekter på markens produktionsförmåga. Man har noterat att bärtillgången kraftigt ökade efter svedjebränningen.

Succesionen har följande förlopp. Två till tre år efter bränningen kom smultronen. Därefter kom hallonen kraftigt under några år, innan lingonen slutligen infann sig efter fyra till fem år. Bärmängderna och dess kvalitet ansågs förträffliga, och speciellt lingonplockandet koncentrerades till svedjelandet. Skogen etablerade sig snabbt på svedjelandet, då mineraliseringen av näringsämnen gjorde att gröningsbetingelserna var goda. Detta sågs som mycket positivt, och bidrog till att man kunde förnya svedjan efter cirka trettio år igen.

Folkminnen

Det finns väldigt lite nedtecknat om svedjebruket och dess betydelse. Det förekommer sällan i visor och sagor att man hör talas om svedjor. Man kan endast spekulera i vad detta beror på, men hanteringen var väldigt smutsig och föga romantisk, vilket kan vara en orsak. En annan kan vara myndigheternas motstånd mot svedningen. Detta kan ha gjort att man undvek detta samtalsämne vid festligheter och evenemang då det sjöngs och berättelser fördes vidare. Det finns ändå vissa riter som förknippas med svedjelandsodlingen. Den första potatisen som en flicka satte skulle markeras. Hon skulle nämligen i sitt äktenskap få lika många barn som antalet potatisar i kupan. Tändningen var det moment och det som omgavs med mest riter. Innan tändningen skulle man gå runt svedjan med en *åskvigge* (torshammare), vilket redan gjordes på 1600-talet Rålamb (1690). Även i de senaste nedteckningarna finns samma rit omnämnd. En uppgift från Småland berättar att man företrädesvis vid sättning av potatis använde sig av folk med träben som gjorde ett hål för potatisen, och därefter skickade efter en låghalt som skulle släpa igen hålet. Dessa berättelser hör nog hemma bland sagorna, men visar att förtal mot handikappade var relativt utbrett och ett vanligt skämtobjekt.

Litteratur

Jirlow, R., 1951 Plogen, årdret och fällekrattan i Kronobergs län *Hyltén Cavalliusföreningens årsbok* 1950:53-87

Jirlow, R., 1979 Bland småländska svedjebrukare. *Meddelande från arkivet för Folkets Historia* 7:1:15-23

Kardell, L 1976 Svedjebruket. *Skogsägaren* 1976:10:42-46

Kardell, L 1978 *Svedjebruket förr och nu*. Avd. för landskapsvård, SLU. 1980

Larsson, L-J. 1989 Svedjebruket i Varend och Sunnerbo ,Från *Skogen och smålänningen* Historiska föreningen i Kronobergs län skriftserie 6 s 61-98

Larsson, L-J., 1974 Svedjebruket i Varend. *Sydsmländsk natur* II:55-67

Weimarck, G., 1945 Svedjad mark inom Lönsboda och Ulfshult i Örkeneds socken. *Svensk geografisk tidsskrift* 1945:167-192

Weimarck, G., 1979 Svedjebruket i södra Sverige. *Bygd och Natur*, Årsbok 60:37-56